

Peter Burke, *The French Historical Revolution.
The Annales School, 1929–2014*

Polity Press, Cambridge – Maiden, 2015, 198. str.

Drugo, dopunjeno i prerađeno izdanje knjige posvećene historijskoj školi “Anala” Petera Burkea, profesora kulturne historije na Univerzitetu u Cambridgeu, donosi nam nova saznanja o doprinosu i razvoju ovog neprocjenjivo utjecajnog historiografskog pokreta. Kako sam autor u Predgovoru (“Preface to the Second Edition”, xiv–xv) ističe, 25 godina nakon izlaska prvog izdanja *The French Historical Revolution. The Annales School, 1929–1989* (1990, Stanford University press) pojavila se potreba za pojavom novog izdanja koje će obuhvatiti i najmodernija saznanja o pripadnicima ove škole i njihovom utjecaju na razvoj historijske nauke. Posebno je značajno što su u međuvremenu otvoreni lični arhivi Luciena Febvra, Fernanda Braudela i Marca Blocha, te je objavljena njihova korespondencija s kolegama širom svijeta. Uvodno poglavlje (“Introduction”, 1–6. str.) posvećeno je općem presjeku škole “Anala” i njenom razvojnom putu. Zanimljivo je istaći to da pripadnici ove škole zapravo poriču njeno postojanje. Budući da se zaista ne radi o zvaničnoj instituciji, nego više o jedinstvenom pristu-

pu historijskoj nauci, Burke se slaže s tim da bi pogodniji termin mogao biti “mreža Anala”, ili čak i pokret “Anala”. Bez obzira na ove nomenklaturne finese, o školi/mreži/pokretu “Anala” može se reći da je bazirana oko časopisa *Annales d’histoire économique et sociale* (danas: *Annales: histoire, sciences sociales*) te oko pariske *École Pratique des Hautes Études*, odnosno grupe historičara koji su promovirali novu vrstu historije, orijentiranu na cijelu paletu ljudskih aktivnosti koje je potrebno izučavati uz primjenu raznih drugih disciplina. Osnovni imperativ ove škole, kako ga je definisao Febvre, jeste: “Historičari, budite geografi. Budite pravnici također, i sociolozi, i psiholozi.” Pravilnost ovog pristupa potvrđuje njegova dugovječnost. Historijat pokreta “Anala” može se podijeliti u tri faze: prva (1920–1945), kada je to bila mala grupa radikalnih historičara koji su vodili “gerilski rat” protiv tradicionalne političko-događajne historije; druga faza (1945–1968) obilježena je radom Fernanda Braudela, kada se formirala očigledna historiografska škola, s jasno definisanim konceptima i metodama; te treća faza (1968–), kada

je uslijed velike popularnosti i dominacije pokreta, naročito u Francuskoj, došlo do njegove fragmentacije, čime je izgubljeno dosta njegovih početnih karakteristika.

Prvo poglavlje (“The Old Historiographical Regime and its Critics”, 7–12. str.) predstavlja pregled historiografije od njenih početaka. Međutim, Burke ne nudi standardni školski pregled “od Herodota do Brexita”, nego razvoj historijske nauke posmatra kroz prizmu borbe između dva principa: tradicionalnog, baziranog na političkoj historiji, historiji ratova, događaja i velikih ličnosti, te modernog pristupa koji se temelji na proučavanju svakodnevnog života i procesa dugog trajanja. Tradicionalna historiografija dominirala je stoljećima, u različitim svojim oblicima, bilo kao književni žanr, kao samostanske hronike, politički memoari, rasprave itd. Tek polovinom 18. stoljeća, u punom jeku prosvjetiteljstva, počinje sumnja u koncept historije ratova i velikih ličnosti. Cijeli niz učenjaka pažnju usmjerava na teme poput zakona, trgovine, morala i običaja, te nudi alternativu u tzv. konceptu “historije društva”. Istražuju se kulturološko-civilizacijski fenomeni poput viteštva, muzike, umjetnosti i književnosti, a vrhunac epohe predstavlja djelo *Decline and Fall of the Roman Empire* Edwarda Gibbona, koji u opći narativ o političkim događajima ubacuje principe nove sociokulturne historije. Ipak, ovakav pristup historijskoj nauci nije postao

mainstream, a naročit udarac doživio je s pojavom učenja Leopolda von Rankea. Iako je sam Ranke bio mnogo fleksibilniji u pogledu izbora tema za istraživanje od njegovih nastavljača, ipak je nova paradigma strogo i potpunog oslanjanja na arhivske izvore, koja je činila srž njegove historiografske škole, dovela do ponovne marginalizacije sociokulturne historije. Nastao je novi krug naučnika, prvih profesionalnih historičara koji su izučavali historiju događaja, a one pojedince koji su se bavili društvom ili kulturom smatrali su diletantima. Prosvjetitelji su prvi pokazali da se može ponuditi alternativa tradicionalnom pristupu historiji, tako da rankeovska škola nije mogla u potpunosti blokirati nova strujanja. Kritika još uvijek preovladavajuće političke historije vrhunac je doživjela početkom 20. stoljeća tzv. “Lamprechtovom kontroverzom”, kojom je slavni historičar i profesor s Univerziteta u Leipzigu Karl Lamprecht historiju opisao kao primarno sociopsihološku nauku. Na njegovim osnovama svoje djelovanje bazirali su čuveni belgijski medievist Henri Pirenne i francuski učitelj Henry Berr. Ovim je postavljena scena na koju će stupiti utemeljivači škole “Anala” i zauvijek promijeniti odnos između dva koncepta proučavanja historijske nauke.

Dvojica velikana historijske nauke, Lucien Febvre i Marc Bloch, koji se smatraju i utemeljiteljima škole “Anala”, na historiografsku scenu stupili su

gotovo istovremeno i na identičnim osnovama. Obojica su pohađali *École Normale Supérieure*, prestižnu visokoškolsku ustanovu odvojenu od Pariskog univerziteta, na kojoj su predavali vrhunski stručnjaci iz različitih struka. Utjecaj tako velikih autoriteta morao je ostaviti traga na studentima, bez obzira na to u kojoj nauci se oni specijalizirali, te je u toj školi došlo do začetka multidisciplinarnog pristupa naučnim istraživanjima. Febvre je svoju disertaciju o pokrajini Franche-Comté u kasnom 16. stoljeću (*Philippe II et la Franche-Comté*) napisao uz opsežnu primjenu socioloških i geografskih analiza, pod velikim utjecajem Micheleta, Pirenna, geografa Vidala de la Blachea i antropologa Lévy-Bruhla. Sklonost historijsko-geografskim istraživanjima u ovoj ranoj fazi svoje karijere Febvre je pokazao i u monumentalnom djelu *La terre et l'évolution humaine*, čije pisanje je prekinuto na nekoliko godina tokom Prvog svjetskog rata, kada je ovaj historičar služio kao kapetan mitraljeskog odreda francuske vojske. S druge strane, Bloch se orijentirao na period srednjeg vijeka, te je pod utjecajem Senjobosa, sociologa Durkheimma, klasičara Greneta i drugih mnogo više fokusa stavio na sociohistorijska istraživanja. Inklinaciju ka istraživanju prošlosti “malih ljudi” dodatno su pojačala životna iskustva poput zainteresovanosti za aferu Dreyfus, te naročito dvostrukog ranjavanja u Prvom svjetskom ratu, dok je služio kao kapetan

pješadijskog odreda. Ključni trenutak u razvoju naše teme dolazi sa zapošljavanjem Febvra i Blocha na Univerzitetu u Strasbourgu, osnovanom nakon preotimanja ovog grada od Njemačke. Na novom Univerzitetu okupljeno je mnogo mladih učenjaka, što je stvorilo vrlo živahnu atmosferu, veoma pogodnu za formiranje novih ideja i pravaca u istraživanju. U takvom okruženju Bloch je ubrzo objavio svoju najčuveniju studiju *Les rois thaumaturges: étude sur le caractère surnaturel attribué à la puissance royale particulièrement en France et en Angleterre* (1924), dok je Febvre u svoja istraživanja renesanse i reformacije uveo i primjenu “historijske psihologije”. Kulminacija takve suradnje bilo je osnivanje časopisa pod nazivom *Annales d'histoire économique et sociale*, čiji je prvi broj, pod uredništvom Febvra i Blocha, izašao 15. januara 1929. godine. Časopis je od prvog broja promovirao intelektualnu razmjenu i interdisciplinarnu suradnju, pa su svoje priloge, pored historičara, poslali i geograf, sociolog, ekonomist. Također, posebna odlika časopisa bila je velika zastupljenost prikaza i osvrt na naučnu produkciju, te rasprava o historijskim metodama, kao i novosti s konferencija. “Anali” će u prvom periodu svog djelovanja izlaziti u Strasbourgu, dok je, nakon preseljenja Febvra (1933) odnosno Blocha (1936) u Pariz, glavni grad Francuske postao sjedištem i časopisa i škole/pokreta “Anala”. U to vrijeme su časopis,

ali i njegovi pokretači smatrani “hereticima” u francuskom naučnom životu, no to im nije smetalo, naprotiv, Febvre je isticao da je “važno biti heretik”.

Kasnija karijera ove dvojice osnivača i pripadnika prve generacije pokreta “Anala” bila je drugačija. Bloch se koncentrirao na kombinaciju historijskih istraživanja s ekonomsko-psihološkim temama. Prvo od dva najvažnija djela iz ovog perioda bilo je posvećeno ruralnoj historiji Francuske, dok je po drugoj studiji danas Bloch poznat svim studentima historije širom svijeta, posebno medievistima. Riječ je o ambicioznoj, dvotomnoj sintezi *La Société féodale*, objavljenoj 1939–40, u kojoj se obrađuju četiri stoljeća srednjovjekovnog vremena: 900–1300. i svi aspekti za srednji vijek karakterističnog društvenog uređenja. S izbijanjem Drugog svjetskog rata, iako već u svojim 50-im godinama, Bloch se nepokolebljivo pridružio najprije francuskoj vojsci, a zatim Pokretu otpora. U toku ratnih godina uspio je napisati dva djela: prvo predstavlja autorski/historijski osvrt na šokantno brz poraz francuske armije, dok je drugo, posvećeno zanatu historičara, ipak ostalo nedovršeno budući je Blocha uhvatio Gestapo te je strijeljan 16. juna 1944. godine. Febvre je po odlasku iz Strazbura dobio posao u prestižnoj *Collège de France*, a zatim je postao ministar obrazovanja i rukovoditelj projekta izrade *Encyclopédie française*. Po izbijanju rata i okupacije Francuske on

se povukao na selo, gdje se posvetio pisanju niza knjiga posvećenih francuskoj renesansi i reformaciji. Najvažnije njegovo djelo ovog perioda je *Le problème de l'incroyance au XVIe siècle. La religion de Rabelais*, koje predstavlja jedno od najvažnijih djela za pokretanje “historije mentaliteta”. Poslije rata pa sve do svoje smrti 1956. godine Febvre je obavljao cijeli niz značajnih funkcija, poput francuskog predstavnika u UNESCO-u, što mu je uskratilo vrijeme za istraživanje i pisanje. Razvojem ugleda i položaja njegovih osnivača razvijao se i časopis *Annales*, kao i cijeli pokret oko njega, te se uskoro od “heretičkog” počeo smatrati dijelom naučnog *mainstreama*.

Treće poglavlje “The Age of Braudel” posvećeno je najslavnijem nastavljaju Febvra i Blocha – Fernandu Braudelu (1902–1985). On nije bio učenik niti jednog od dvojice osnivača pokreta. Štaviše, u vrijeme osnivanja “Anala” imao je 27 godina, radio je kao učitelj u Alžiru i spremao disertaciju, koja je u svojim počecima bila sasvim standardno djelo iz diplomatske historije, a posvećena je vremenu Filipa II i njegovoj vanjskoj politici na Mediteranu. Tada je napisao pismo Febvru, koga nikada ranije nije sreo, tražeći savjet za obradu teme. Odgovor koji je dobio bio je sudbonosan kako za Braudeluvu karijeru, tako i za razvoj svjetske historiografije. Febvre mu je napisao: “Filip II i Mediteran je dobra tema, ali Mediteran i Filip II bi ipak bio bolji

izbor.” Braudel je u potpunosti prihvatio ovaj savjet, ali ujedno i kompletan Febvreov svjetonazor prema nauci. Ne žureći s završetkom disertacije, Braudel je istraživao po arhivima u Đenovi, Firenci, Palermu, Veneciji, Marseju i Dubrovniku, u kojima je bio jedan od prvih istraživača koji je dokumente snimao s kinokamerom kako bi imao više vremena za njihovo proučavanje u svom radnom kabinetu. U periodu 1935–37. Braudel je predavao na univerzitetu u Sao Paulu u Brazilu, a od 1938. i zvanično je uključen u mrežu “Anala”. Paradoksalno, ali je izbijanje Drugog svjetskog rata i zarobljavanje pomoglo Braudelu da dovrši disertaciju. Naime, bio je zatočen u kampu za ratne zarobljenike u blizini Mainza, no tamo je imao pristup lokalnoj univerzitetskoj biblioteci, koju je nazvao “izvanrednom masom njemačkih knjiga”. U takvim uslovima je napisao i prvu verziju disertacije, koju je poslao Febvru na pregled, no teško je utvrditi koliko ta verzija slična konačnu, odbranjenu 1947. i publikovanu dvije godine kasnije, kao jednu od najutjecajnijih knjiga u historiji historiografije: *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*. Čak i za tadašnje francuske standarde ovo djelo bilo je masivno. S više od 600.000 riječi, *Mediterran* je imao volumen 6 uobičajenih knjiga. Korišteni metod diobe knjige u tri dijela, svaki sa svojim posebnim pristupom historijskoj nauci (bezvremena historija;

historija okoline, ekonomije, društva i političkih struktura; historija događaja), zacementirat će Braudelovo mjesto u razvoju historiografije i pokreta “Anala”. U tom smislu naročito je značajno drugo poglavlje koje se bavi pitanjima historije struktura (ekonomskih, političkih, država, civilizacija) koja se odvija sporim tempom tokom niza generacija, pa i niza stoljeća. U nastavku ovog poglavlja Burkeove knjige može se pročitati o utisku i ocjenama koje je ovo djelo, odmah po izlasku iz štampe, ostavilo na svoje suvremenike, te o kasnijoj Braudelovoj karijeri tokom koje je izrastao u najmoćniju ličnost naučnog života Francuske. Također je postao i nasljednik Febvra na mjestu predsjednika Šeste sekcije *École Pratique des Hautes Études*, te na mjestu direktora “Anala”, pozicije koju je obnašao sve do umirovljenja 1972.

Pored nesumnjivog utjecaja Braudela na razvoja časopisa *Annales*, ipak su postojali i drugi trendovi razvoja, a najznačajniji od njih je pojava tzv. “kvantitativne revolucije”. Razvoj ovog tipa historijskih istraživanja cvjetao je u vremenu između 1950-ih do kasnih 1970-ih, a zapravo je predstavljao jedan podtip ekonomske historije, s naročitim fokusom na historiju cijena. Najznačajniji predstavnici ovog smjera bili su Ernest Labrousse i Emanuel Le Roy Ladurie, a postavke smjera se mogu sumirati u dvije fraze: “Da biste bili historičar, morate znati kako da računate” i “Historičari će biti i pro-

grameri ili neće biti ništa”. Jedno od najznačajnijih djela koje je pokrenulo ovaj smjer istraživanja svakako je Labrousseova “Skica kretanja cijena i prihoda u Francuskoj 18. stoljeća”, te su se preko ovog djela i njegovog autora ideje marksizma počele uvlačiti u školu “Anala”. Najekstravagantnije djelo ovog perioda razvoja škole “Anala” svakako je disertacija Pierra Chaunua “Sevilja i Atlantik”, čijih 8 tomova predstavlja jednu od najobimnijih ikada napisanih historijskih teza. Nasljednik Braudela i u akademskoj poziciji i na mjestu urednika “Anala” bio je Le Roy Ladurie, autor dobro poznate studije *Montaillou, village occitan de 1294 a 1324* (1975), čime je počela nova faza razvoja škole/pokreta “Anala”.

Četvrto poglavlje nosi naslov “The Third Generation and the Cultural Turn”. Pored spomenutog Laduriea, u ovu generaciju spadaju velika imena, većinom rođena 20-ih godina prošlog stoljeća: Georges Duby, Philippe Ariès, Jacques Le Goff, Marc Ferro, Robert Mandrou, Michelle Perrot, Christiane Klapisch, Mona Ozouf, Jean-Louis Flandrin i drugi. Intelektualni profil treće generacije znatno je teže oslikati nego u slučaju prethodnika. Nije postojala dominacija par ličnosti kao za vrijeme Febvra ili Braudela, nego se profiliralo više različitih centara. Prva od karakteristika nove generacije bilo je uključivanje žena u krug “Anala” (Klapisch, Ozouf, Lucette Valensi), kao i tematike historijskih

istraživanja (naročita zasluge za to pripadaju Michelle Perrot i Georgesu Dubyu). Druga karakteristika je otvorenost prema anglofonskoj historiografiji i trendovima u razvoju historijske nauke; psihohistorija, nova ekonomska historija, historija popularne kulture i simbolička antropologija postaju nova polja u kojima se pripadnici škole iskušavaju. Tri potpoglavlja koja osvjetljavaju naučne interese i pomake koje su pripadnici treće generacije učinili fokusirana su na ponovno otkriće historije mentaliteta (glavni predstavnici: P. Ariès s istraživanjima o djetinjstvu i smrti u historiji; J.-L. Flandrin s istraživanjima roditeljskog autoriteta, seksualnosti i emocionalnog života seljaka, te o historiji hrane; C. Klapisch s istraživanjima o ženama, porodici i ritualima; R. Mandrou s istraživanjima iz historijske psihologije; J. Delumeau s istraživanjima o strahu i krivici na Zapadu), zatim na pokušaje uvođenja kvantitativnih metoda u kulturološku historiju (tzv. treći nivo ‘serijalne historije’ s glavnim predstavnicima: M. Vovelle, F. Furet, J. Ozouf, H.-J. Martin, D. Roche) i reakcije protiv te metode koje su rezultirale naprecima u historijskoj antropologiji, te na povratak političke historije (C. Lévi-Strauss, P. Joutard, E. Goffman, V. Turner, P. Bourdieu za antropološke studije; M. Ferro, M. Agulhon, P. Ricoeur za političku/narativnu historiju).

Ipak, najznačajniji predstavnici ove generacije bila su dvojica već spome-

nutih historičara, po usmjerenju medievisti – Jacques Le Goff i Georges Duby. Le Goff je historiji mentaliteta najviše doprinio studijama o srednjovjekovnoj imaginaciji, rođenju čistilišta, a, s druge strane, Duby je najviše doprinio na području ekonomske i društvene historije srednjovjekovne Francuske, s kasnijim sintezama o ruralnom životu zapadne Europe, te jednim od najslavnijih djela *Les trois ordres ou L'imaginaire du féodalisme* (1978). Jako su zanimljive razlike između ove dvojice velikana, koje su zapravo sjajno dopunjavale njihova istraživanja: Duby je većinu života proveo u pisanju i uređivanju knjiga, dok je Le Goff bio mnogo aktivniji u organizaciji naučnog života, konferencija i seminara; Duby je bio historičar seoskog života, a Le Goff gradskog; Duby je pisao o viteštvu, ženama, porodici, historiji umjetnosti, dok se Le Goff koncentrisao na historiju crkve i univerziteta; Dubyev stil pisanja bio je elegantan, dostojanstven i u osnovi narativan, dok je Le Goff pisao više akademski, argumentirano i kolokvijalno.

U današnje vrijeme na sceni se nalazi već četvrta generacija historičara iz kruga “Anala”, kojima je posvećeno predzadnje poglavlje “New Directions (1989–2014)”. Ovo poglavlje predstavlja novitet u odnosu na prvo izdanje knjige koju prikazujemo. Četvrtu generaciju ‘analista’ čine imena kao što su Alain Boureau, Roger Chartier, Arlette Farge, Jean-Claude Schmitt,

Lucette Valensi i mnogi drugi, te ponajprije kod ove grupe povjesničara zapravo ne možemo govoriti o pokretu, nego prije o mreži “Anala”. Novi smjer istraživanja koji su oni donijeli jeste povrat ka narativnoj i političkoj historiji, što je u potpunoj suprotnosti sa težnjama utemeljivača pokreta. Pored ove promjene, pripadnici četvrte generacije svoja istraživanja su usmjerili u još nekim specifičnim metodološkim pravcima, poput mikrohistorije, historije tijela, slika, memorije, te refleksivni okret sociokulturalnim teorijama. Najeminentniji medievisti ove generacije “Anala” svakako su Jean-Claude Schmitt i Alain Boureau, koji se bave takvim temama kao što su geste, rituali, duhovi, vizualna kultura, fabrikacija mitova o papisi Ivani i običaju *prima nocte*.

Posljednje poglavlje “The *Annales* in Global Perspective” (120–142. str.) posvećeno je proučavanju recepcije i utjecaja koji su pokret “Anala” ostavili ne samo van geografskih granica Francuske, nego na cjelokupnu historijsku nauku. Autor je istakao da je širenje ideje škole “Anala” počelo na internacionalni nivo tokom Braudelovog vremena, ponajviše preko brojnih studenata iz raznih zemalja koji su studirali na francuskim univerzitetima. Pokret je ponajbolje prihvaćen u Italiji, Španiji, Poljskoj i zemljama Latinske Amerike, dok je dugo vremena izazivao ozbiljne sumnje među povjesničarima Njemačke i Velike

Britanije. Dosta je komplikovana bila situacija među historičarima Sjedinjenih Američkih Država, od kojih su neki, naročito ekonomski i historičari francuske prošlosti, zdušno stajali na stranu Pokreta, dok su se drugi, poput B. Bailyna i J. Hextera, profilirali kao žestoki kritičari ideja “Anala”. Tek od kraja 70-ih godina prošlog stoljeća sve barijere i kritike su polako počele nestajati, te se i u navedenim zemljama sve češće pojavljuju istraživanja motivirana postignućima ‘analista’. Zanimljivo je autorovo opažanje da su se sljedbenici škole “Anala” ponajviše bavili ranim novim vijekom, a njima uz bok bili su i medievisti, dok je historičara modernog vremena bilo jako malo. To je potpuno razumljivo kada znamo da je utjecaj politike i događaja na istraživanje historije 20. stoljeća gotovo neizbježno. Tek sa pripadnicima novijih generacija, poput Marca Ferra i Pierra Nore, historija današnjice postaje prominentna potkategorija “Anala”. Od nehistorijskih disciplina, škola “Anala” imala je navise utjecaja na razvoj pedagogije, folkloristike, arheologije, ekonomije, književnosti, filozofije, te naročito geografije, antropologije i sociologije. Kao zanimljiv dodatak knjizi, autor je priložio “Glossary: The Language of *Annales*” (143–146. str.), u kojem je detaljnije objasnio termine što često kruže u

istraživanjima ‘analista’, a nisu toliko poznati historičarima drugih usmjerenja i široj čitalačkoj publici.

Predstavljena monografija Petera Burkea, posvećena najslavnijoj historiografskoj školi, zanimljivo je štivo koje će prije svega biti od koristi studentima historije te etabliranim naučnicima što se bave proučavanjem razvoja historiografije općenito ili određenog historijskog perioda. Manje upućeni čitaoci možda će se izgubiti u mnoštvu spomenutih imena historičara i naslova njihovih djela, no oni uporniji će sigurno profitirati, te iz autorovih jasnih objašnjenja i poenti saznati mnogo interesantnih pojedinosti i finesa koje su krasile jednu od zanimljivijih epizoda historije historiografije. Pokušavajući da izbjegnemo monotoniju nabiranja brojnih imena, ali i uslijed ograničenosti prostorom, mi smo se u ovom prikazu fokusirali uglavnom na dostignuća medievista u okviru škole “Anala”, te smo sigurni kako će klasičari i historičari novovjekovlja u knjizi pronaći druge zanimljivosti koje smo ovom prilikom preskočili. U završnom osvrtu istakli bismo da je knjiga *The French Historical Revolution. The Annales School, 1929–2014* jako korisno štivo, koje zaslužuje da se nađe na širim i užim fakultetskim spiskovima literature za izvođenje nastave o historiji historiografije.

Dženan Dautović